

JAHON ADABIYOTIDA FENTEZING TUTGAN O'RNI: TURLARI VA TASNIFI

Xujaqulova Aziza Elbek qizi
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) fakulteti
2-kurs talabasi Xujaqulova Aziza

Annotatsiya: Maqola adabiyotshunoslikda yangi janr sanalgan va adabiyotshunoslar hamda munaqqidlar o'rtasida yetarlicha bahs-munozaralarga sabab bo'layotgan “fentezi” atamasining paydo bo'lishi ,tasnifi va uning rivojlanish masalalariga bag'ishlangan.Ilmda fentezining fantastikadan farqi,bu atamaning turlari va ularning qo'llanish o'rni muhokama qilingan.Jahon adabiyotshunosligida bu janr asosida yozilgan asarlar xususidagi ilmiy-nazariy fikrlar muallif tomonidan bildirilgan.

Аннотация: Статья посвящена возникновению ,классификации и развитию термина “фэнтези”, который считается новым жанром в литературной критике и вызвал много споров среди литературоведов и критиков.Наука обсуждает разницу между фэнтези и художественной литературой,типы этого термина и роль их использования.В мировом литературоведении автор высказывал научно-теоретические соображения относительно характера произведений, написанных на основе этого жанра.

Abstract: The article is devoted to the emergence,classification and development of the term “fantasy” which is considered a new genre in literary criticism and has caused considerable controversy among literary scholars and critics.In science the difference of fantasy from fiction,the types of this term and

their application are discussed. In science, the difference of fentesis from fiction, the types of the term and their place of application are discussed. In world literary studies, scientific and theoretical opinions on works written on the basis of this genre were expressed by the author.

Kalit so'zlar: Fentezi, XX asr voqelari, mif, ertak, qahramonlik asarlari, jahon adabiyoti.

Ключевые слова: фэнтэзи, события XX века, миф, сказка, героические произведения, мировая литература.

Keywords: Fantasy, events of the 20th century, myth, fairy tale, heroic works, world literature.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda adabiy yo'nalishlar takomillashib, ularning ommalashib borishi natijasida turli janrdagi asarlar yaratilmoqda. Qolaversa, fan va texnologiya rivoji, hamda globallashuv kabi jarayonlari adabiyotga ham yangi kayfiyat bag'ishladi. Darhaqiqat, insonlarning yashash sharoiti o'zgarishi bilan adabiyot ham o'zgaradi, bu esa adabiyotga yangi janrlarni, yangi yo'nalishlarni olib kiradi. Jahon adabiyotida, xususan ingliz adabiyotida yangidan yangi yozilgan asarlar o'z ma'no-mazmuni, ajoyib voqea-hodisalari bilan ko'pchilikning e'tiborida bo'lib, minglab insonlar tomonidan o'qib kelinmoqda. Bu esa o'z navbatida yozuvchilarning yangi janrlarga nisbatan e'tiborining oshishi va ularning bu yo'nalishlarda yetarlicha ijod qilayotgani mahsulidir.

Fentezi janri hozirgi kungacha olimlar orasida eng katta muhokamalarga sabab bo'lib kelgan. Bu janr xususida olimlar ko'p izlanish olib borish orqali, uning xususiyatlarini ochib bergan. Fentezi, aslida, (inglizcha: fantasy - "fantaziya") XX asrning ikkinchi yarmidan buyon rivojlanib kelmoqda. Fentezini ma'lum bir model

tizimiga solish imkonsizdir. Fentezida mif, tarixiy asar, ishq-muhabbat haqidagi asar, xalq ertaklari va masallarini guvohi bo'lamiz. Zamonaviy fentezi adabiyotining rivojlanish bosqichida ularni kengroq o'rganib chiqish muhimdir.

XX asrda olimlar orasida bu janrga bo'lgan qiziqish oshdi. Bu janr xususida ko'pdan ko'p muzokaralar olib borildi. Fentezi romanlari nashr ettirildi. Bu romanlar shakllanishida turli xil sehrlil mavjudotlar, ertak va afsonalar qahramonlari katta ahamiyat kasb etdi. Mif, ertak va afsonalardan salmoqli foydalanish bu janrni yanada yuksaltirdi. Mif-koinotning yaratilishi, inson, o'simliklar va hayvonot dunyosining vujudga kelishi, samoviy jismlarning paydo bo'lishi, tabiiy hodisalarning sabablari va mohiyati, afsonaviy qahramonlar, ma'budlar va ilohlar to'g'risidagi e'tiqodiy qarashlarni o'z ichiga olgan qadimgi odamning borliq olam haqidagi ibtidoiy tasavvurlari majmui hisoblanadi. Miflardagi hodisalarda seyr-jodu asosiy vosita sifatida tasvirlanadi. Shu sababli ham mif fentezi asarlarining yaratilishidagi eng asosiy omillardan biridir.

Shu bilan birgalikda ertaklar ham fentezida muhim ahamiyat kasb etadi. Ertak-xalq og'zaki ijodi bo'lib, folklor janrida rivojlanib kelmoqda. Ertaklar o'zining qiroli va qirolichalari, shahzoda va malikalari, gapiradigan hayvonlari, yalmog'iz kampirlari va jodugarlari, hamda odamxo'r maxluqlari bilan qiziq hisoblanadi. Ertaklarning fentezi bilan aloqadorligi shundaki, ularning ikkalasida ham voqelik noreallikda sodir bo'lishidadir. Fentezi asosan ertaklar qonuniyati asosida yaratiladi va ulardagi syujetlar tizimini o'zgartiradi.

XX asrda fentezi janri faqat romanlar bilan chegaralanib qolmadi. Bu davrga kelib, O'rta asr madaniyatidan darak beruvchi hikoyalar fentezi bilan bog'landi. Bu jarayon Britaniya orolida yashovchi Anglo-Saksonlarning epik asari sifatida mashhur "Beovulf" asarining yaratilishi bilan boshlandi. Beovulf odamxo'r maxluqlarga qarshi kurashadigan xalqning jasur qahramoni sifatida aks

ettirildi. Keyinchalik, buning davomi sifatida Qirol Artur afsonalari yuzaga chiqdi. Ritsarlik romanlarida keltirilishicha, uning makoni bu - Avalon oroli. Bu joy o'zga olamdagi eng tinch va barcha narsalarga ega bo'lgan joy sifatida ko'rsatiladi. Ritsarlik romanlarida qahramonlik tuyg'usi yuqoriroq bo'ladi. Asosiy obrazlar jasur, mard, xalqiga yordam beradigan inson qiyofasida tasvirlanadi. Voqealar esa o'rta asr adabiyoti va tarixiga oid bo'lgan "qilich va sehrgarlik" - tushunchasi asosida sodir bo'ladi.

Demak, fentizing kelib chiqishi epik turlarning uyg'unlashuvi bilan bo'g'liq. Ba'zi asarlar mif va ertaklar bilan uyg'unlashgan bo'lsa, boshqalari esa ritsarlik asarlari bilan hamohangdir. Shunda miflar, ertaklar, ritsarlik romanlari fentezining asosiy komponentlari ekanligi ma'lum bo'ladi.

Fantastika-(qadimgi yun. phantastike — xayolan tasvirlash san'ati) naturalizm va realizm yo'nalishidagi san'at. Fantastika zamirida realizm ham ba'zi o'rinlarda mavjud bo'ladi. Shuningdek, bu janrda ham fentezidagi kabi mif, ertak va afsonalar voqealar, xayoliy obrazlar ishtirok etadi. Fantastikaning boshqa adabiyot turlaridan asosiy farqi, bu uning tasvir sohasi amalda mavjud bo'lgan hayot emas, balki turmush haqidagi umumiy tasavvurdan kelib chiqadigan hayotdir. Fantastikaning maqsad va vazifalari faqat inson orzusini emas, balki kelajakda kutiladigan xatardan ogoh qilish, estetik zavq berish hamdir. Fentezi janrini ko'pchilik insonlar fantastika bilan adashtirishadi. To'g'ri, ularning ba'zi o'xshash tomonlari bor, biroq bu ular bir xil janr degani emas.

Fantastika-(qadimgi yun. phantastike — xayolan tasvirlash san'ati) naturalizm va realizm yo'nalishidagi san'at. Fantastika zamirida realizm ham ba'zi o'rinlarda mavjud bo'ladi. Shuningdek, bu janrda ham fentezidagi kabi mif, ertak va afsonalar voqealar, xayoliy obrazlar ishtirok etadi. Fantastikaning boshqa adabiyot turlaridan asosiy farqi, bu uning tasvir sohasi amalda mavjud bo'lgan hayot emas, balki turmush haqidagi umumiy tasavvurdan kelib chiqadigan hayotdir. Fantastikaning

maqsad va vazifalari faqat inson orzusini emas, balki kelajakda kutiladigan xatardan ogoh qilish, estetik zavq berish hamdir. Fantastikada ham qator asarlar yozildi va ulardan eng ajoyib namunalari quyidagilardir: J. Sviftning "Gulliverning sayohatlari", A. Dantening "Ilohiy komediya"si, M. Tvenning "Tom Soyerning sarguzashtlari", Gyotening "Faust", M. Bulgakovning "Ityurak" va boshqa asarlar.

Fantastikaning fentezidan asosiy farqi, yuqorida aytilganidek, fantastika- real voqelikka bog'liq bo'lgan olamni aks ettirsa, fentezi esa noreal xayoliy to'qima va o'ydirmalarni, hamda ikkinchi olamdagi voqelikni aks ettiradi. Mana shunday to'qimalar qaysi bir syujetni aks ettirgan mavzuga qarab fentezi bir nechta subjanrlarga bo'linadi (ertak fentezi, qahramonona fentezi, tarixiy fentezi, afsonaviy fentezi va boshqalar).

Ertak fentezi-bu turdagi kitoblar xuddi haqiqiy ertaklar singari axloq va saboqlarni o'z ichiga oladi va ular asosan yosh auditoriyaga qaratilgan bo'ladi. Bunga misol qilib M. Meyer tomonidan yozilgan "Oy yilnomalari" kitobi olinishi mumkin.

Qahramonona fentezi - yovuzlikka qarshi kurashish uchun jangga ketayotgan mard obrazlarni o'z ichiga oladi. Ular asosan yurtga sodiq, xalqa g'amxo'r shaxslar sifatida tasvirlanadi. Mana shunday subjanrning yaqqol misoli J. Aberkrobmbining "Birinchi qonun" asaridir.

Tarixiy fentezi - bu kichik janr ma'lum bir tarixiy davrda sodir bo'ladi va o'sha davr voqealari aks ettiriladi. Masalan, S. Kuperning "Zulmat ko'tarilmoqda" asari aynan tarixiy fentezi o'zida aks ettiradi.

Afsonaviy fentezi - bunda afsona va undagi qahramonlar xayolotning yuqori darajasida tasvirlanadi. Afsonalardan foydalangan holda kitobxon e'tiborini yaqqol tortadi. U. K. Le. Guinning "Laviniya" asari o'zida afsonaviy xayolotni jamlantiradi.

Umuman fentezi janrida a'lo darajada yozilgan roman turkumlari bu janrga bo'lgan diqqatni yanada japb etmoqda. Mana bu kitoblar dunyo aholi o'rtasida ko'plab qiziqishga sabab bo'lgandir. Bular: J. Tolkinin "The Lord of the rings" (Uzuklar hukmdori), J. Martinning "A song of ice and fire" (MUz va olov qo'shig'i), J. Roulingning "Harry Potter" (Garri Potter), K. Lyuisning "The chronicles of Narnia" (Narnia xronikalari) kabi asarlaridir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Yevropa adabiyotida juda katta o'rinni egallagan fentezi - oddiy bir janr emas. Bu janr inson xayolini band etib, shu ondayoq g'oyib bo'luvchi noreal olamni o'z ichiga oladi. U insonga har jihatdan ta'sir qilib, uning xayolot dunyosini boyitadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. U. Hamdamov, A. Qosimov. Jahon adabiyoti (O'quv qo'llanma). Toshkent. "Barkamol fayz media". 2017. 283-301bb.
2. U. Hamdamov. Jahon adabiyoti modernizm va postmodernizm. - Toshkent. Akademik nashr. 2020. 58b.
3. D. Nasriddinov. Jorj Martin fentezi asarlar poetikasi (dissertatsiya). Toshkent. 2021. 11-27bb.
4. Internet manbalari: [.com/2013/05/the-problem-with-the-fantasy-genre-is/#](http://www.com/2013/05/the-problem-with-the-fantasy-genre-is/#)
5. <https://reedsy.com/discovery>
6. http://www.starsuncounted.com/p/kinds-of-fantasy_15.html
7. <http://bestfantasybooks.com/>
8. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Bosh_Sahifa